

ESG СТРАТЕГИИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В БЪЛГАРСКИТЕ БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИ

Ивелина Йорданова Станева
Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов
Катедра „Стратегическо планиране“
e-mail: i.staneva@uni-svishtov.bg

*Всеки, който вярва в безкрайния растеж
на физически ограничена планета,
е или луд, или икономист.*

Дейвид Атънбъро

Резюме: Настоящата статия разглежда съдържанието и специфичните характеристики на екологичната, социалната и управленски отговорна концепция за устойчиво развитие (ESG). Предложена е авторова дефиниция на понятието, съобразена с мотивите на компаниите за привличане на инвеститори и изграждане на имидж на отговорен бизнес. Анализът очертава необходимостта от развиване на критерии за нефинансово отчитане, насърчаване на прозрачност и оповестяване на информация, както и стимулиране не само на доброволното интегриране на социалните, екологичните и управленски критерии. Подчертава се ролята на регламентирането и стандартизирането на оценката на въздействие на ESG факторите. Подобряването на регулаторните рамки би насърчило по-широкото прилагане на отговорните устойчиви стратегии в управлението и подпомагане процесите по изпълнение на Целите за устойчиво развитие на ООН.

Ключови думи: устойчиво развитие, ESG, нефинансово отчитане.

JEL: Q01, Q56, 016.

ESG STRATEGIES FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN BULGARIAN BUSINESS ORGANISATIONS

Ivelina Yordanova Staneva
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov
Department of Strategic Planning
e-mail: i.staneva@uni-svishtov.bg

*Anyone who thinks that you can have infinite growth
in a finite environment
is either a madman or an economist.*

David Attenborough

Abstract: This article reviews the content and specific characteristics of the environmental, social and governance responsible concept of sustainable development (ESG). An author's definition of the concept is proposed, consistent with the companies' motives for attracting investors and building the image of a responsible business. The analysis outlines the

need to develop criteria for non-financial reporting, promote transparency and disclosure of information, and stimulate not only the voluntary integration of social, environmental and governance criteria. The role of regulating and standardizing the impact assessment of ESG factors is emphasized. The improvement of regulatory frameworks would encourage the wider application of responsible sustainable strategies in management and support the processes of implementation of the UN Sustainable Development Goals.

Keywords: sustainable development, ESG, non-financial business reporting.

JEL: Q01, Q56, 016.

Въведение

Общественият дебат за устойчиво развитие е отворен още през 70-те г. на XX век. В началото се свързва основно с екологичните проблеми и заплахи по отношение опазването на околната среда и живота на планетата. През 1987 г. в доклада „Нашето общо бъдеще“ (Our common future, 1987) е направена формулировка на понятието, която отчита влиянието и на социалния фактор, освен екологичния и икономически аспект на устойчивото развитие. Осезаема е необходимостта от системни стратегически действия от страна на всички държави, правителства, бизнеси, организации и хора, които заедно да удовлетворят жизнените потребности на настоящото поколение, осигурявайки тази възможност и на бъдещите поколения (Василева, 2019).

Парижкото споразумение (UN, 2015) зададе Дневния ред на ООН до 2030 г., който, заедно с формулираните по-късно 17 цели за устойчиво развитие (ЦУР), фокусира вниманието на обществото и бизнеса върху непрекъснато адаптиране към съвременните предизвикателства, избор и прилагане на иновативни подходи и стратегии за преминаване към по-устойчиви и щадящи природата и хората начини на работа. Осигуряването на конкурентни предимства на компаниите вече е немислимо без отчитане влиянието на социалните, икономическите и екологичните фактори в тяхната съвкупност и взаимосвързаност. Повече инвеститори се насочват към потговорни, екологосъобразни и устойчиви бизнеси. Отчитат се вече не само икономическата възвръщаемост на инвестициите, но и тяхното устойчиво въздействие. В отговор компаниите променят производствените, логистични и социални процеси, начините за управление на ресурсите, веригите на доставки и др., за да интегрират и настроят дейността си към устойчив растеж, съобразно международните директиви. Оценката на ефективността отразява взаимозависимостите между имплементираните ресурси (икономически, социални, материални) и фактическите резултати от дейността, а ефикасността се измерва чрез степента на постигнатост на целите (Богданова, 2013).

Основен проблем пред компаниите, инвеститорите и заинтересованите страни е как да се приложи устойчив бизнес модел с положителни

финансови резултати. След световната финансова криза от 2008 г., COVID кризата от 2019 г. насам и инвазията на Русия в Украйна устойчивостта на финансите е приоритет, а не печалбата като статичен резултат. Акционерите, инвеститорите и мениджърите се стремят към нови бизнес модели, които да създават устойчива добавена стойност. Новите регулации в ЕС – Зелената сделка и Въглеродно неутралната икономика (Green deal, Net Zero Economy) постепенно превръщат устойчивото финансиране в ключов елемент за постигане на ЦУР и в частност целите на ЕС. Конвенционалните бизнеси постепенно губят своята конкурентоспособност, което налага предприемането на стратегически действия за предефиниране и внедряване на иновативни социални, екологични и управленски стратегически цели за осигуряване на устойчив растеж.

През последните години в теорията и практиката навлизат нови понятия като „устойчиви инвестиции“, „социално отговорно инвестиране“, „социални, екологични и управленски инвестиции“, които се утвърждават като обществени и икономически критерии за отговорно поведение на бизнеса към ЦУР и минимализиране на вредното човешко въздействие върху живота на планетата. За многоаспектна оценка на инвестиции и инвестиционни проекти вече се прилагат т.нар. ESG критерии (Environmental, Social, Governance). Това са стандарти, отразяващи екологичните, социалните и управленските политики, които водят бизнеса към устойчиво развитие.

Целта на настоящата публикация е да се проучат теоретични научни постановки, касаещи дефинирането на целите за устойчиво развитие като условие за осигуряване на конкурентоспособност, да се разгледа приложимостта на концепцията за екологично, социално и отговорно управление (ESG) в българската икономика и да се направят предложения за нейното адаптиране и по-широко приложение в бизнес практиката.

Научноизследователските **задачи** обхващат:

- изследване теоретичните основи на устойчивото развитие и концепцията за интегриране на екологичната, социалната и корпоративната отговорност в управлението;
- проучване приложимостта на концепцията за устойчиво развитие в българския бизнес на база на вторични данни и синтезиране на предложения за адекватното ѝ прилагане.

Обект на настоящото изследване са български компании, които прилагат екологични, социални и управленски мерки за устойчиво развитие на бизнеса. **Предмет** на разработката е приложимостта на ESG концепцията в стратегиите за управление на бизнес в България за постигане на устойчиво развитие. За постигане на целта и за изпълнение на конкретните изследователски задачи са използвани традиционните **методи**: проучване на литературни източници, вторични данни, критичен анализ и синтез.

1. Измерване на устойчивото въздействие – концептуален подход

В началото на новото хилядолетие във Великобритания се въвеждат нови механизми за отчитане влиянието на околната среда, етичните и социалните проблеми върху Пенсионните фондове, постепенно се обръща внимание на влиянието на екологичните фактори, човешките права и трудовите стандарти във веригата на доставки. Така в периода 2001 г. – 2006 г. се утвърждава концепцията за устойчиво развитие на бизнеса, основано на екологични, социални и управленски стратегии и действия. Прилагането на множество мерки в тези три направления предлага разнообразни комбинации и налага обединяващ подход за оптималното им интегриране в корпоративния мениджмънт. Търсенето на начини за всеобхватност на наблюдението и оценката на тяхното въздействие формира концепцията за „екологично, социално и отговорно управление“ (Environmental, Social, Governance – ESG).

За първи път понятието ESG се споменава в доклад за Принципите на отговорно инвестиране на ООН през 2006 г. След това се разработват екологични, социални и управленски критерии за устойчиво инвестиране, които са включени във финансовите оценки на компаниите (Atkins, Betsy, Waja Corp, and A L L Rights, 2020).

По отношение на бизнеса тези критерии могат да се интерпретират като екологични, социални и управленски аспекти на комуникация, отношения, политики и стратегии, които имат средносрочен до дългосрочен период на въздействие върху компанията. Те имат нефинансов характер и обикновено са трудно измерими. От гледна точка на инвеститорите прозрачността и осведомеността по отношение на ESG индикаторите позволяват да се направи задълбочен анализ на корпоративната устойчивост, потенциалните рискове и да се вземат информирани решения за бъдещи финансови интервенции.

До 2010 г. сравнително малък, но нарастващ брой компании започват доброволно да интегрират екологични, социални и управленски стратегии в своите бизнес модели и организационни процеси (Robert G. Eccles, 2012). През последните няколко години тези процеси са все по-популярни, по-широко приложими и се регламентират на различни нива – национални, общности (ЕС) и международни. Мениджърският фокус постепенно се измества и вече основната цел не е само печалба, важни са хората (човешкият и социален капитал), както и отношението към планетата (като източник на ресурсите за производство. Този управленски подход, известен още като Tripple Bottom Line (Elkington, 1997) или „3P model“ (PPP - People, Planet, Profit) е отправна точка за постигане устойчивостта на всяко предприятие. Модерният израз на този модел е съвременната ESG концепция. Комбинираното интегриране на **екологична, социална и корпоративна отговор-**

ност в управлението подобряват възвръщаемостта чрез намаляване на инвестиционния риск и създаване на добавена стойност. В дългосрочен план ESG усилията на компаниите водят до подобряване гъвкавостта на процесите, адаптивност на бизнеса, намалява чувствителността на компаниите към новите регулации, повишават иновативността и имиджа на марката сред служителите, клиенти и обществото като цяло.

Значим аспект при изясняване същността на ESG стратегиите представляват техните направления. Зад всяка от буквите в абревиатурата стоят комплекс от мерки и конкретни действия, които в комбинация водят до устойчиви позитиви както за бизнес организациите, така и за околната среда и обществото.

„Е“ кодира влиянието на околната среда. Според Европейската комисия „съображенията за околната среда могат да включват смекчаване на изменението на климата и адаптиране към него, както и околната среда в по-широк план, например опазване на биоразнообразието, предотвратяване на замърсяването и кръгова икономика“ (European Commission, 2021). Човешките дейности влияят на земята и заплашват бъдещето на планетата, тъй като сегашните ни бизнес модели се фокусират върху линейно производство и потребление, като се предполагат неограничени природни ресурси. Но тези рискове могат да бъдат смекчени и можем да вървим към стабилност на Земята, ако основаваме икономиката си на устойчиво производство, потребление и използване на възобновяеми енергии (Schoemaker, 2017). „Е“ направлението обхваща не само климатичните промени, но също така разглежда ефекта, който различните икономически агенти и техните вериги на доставки оказват върху околната среда, въздействието и усилията им в посока за намаляване на въглеродните емисии. Тази информация е от критичен интерес за всички заинтересовани страни, вкл. инвеститори, акционери и потребители. Това измерение обхваща например емисиите на компанията, ефективното използване на природните ресурси в производствения процес, замърсяването, отпадъците и усилията за иновации и екологичен дизайн на продуктите (Matos, 2020). Компаниите, които не предприемат действия в посока постигане на ЦУР на ООН и не адаптират управлението си към Парижкото споразумение от 2015 г., ще бъдат изложени на по-големи финансови рискове, ще бъдат изправени пред правителствени или регулаторни санкции, тъй като няма да са защитени от различни екологични кризи и климатични рискове, или дейността им е потенциална екологична заплаха. Всички тези потенциални проблеми оказват негативно въздействие върху репутацията на компаниите и печалбите на акционерите (Matos, 2020).

В контекста на устойчивото развитие от 70 г. на 20 в. екологията е една от най-разпознаваемите насоки на ESG, но, от друга страна, е и направлението, при което ефективността от прилагането на конкретни мерки и

действия има дългосрочна перспектива. В краткосрочен аспект въздействието е трудно уловимо и е свързано с високи нива на разходите.

Буквата „S“ кодира социалната среда. Европейската комисия определя, че социалните съображения „могат да се отнасят до проблемите на неравенството, приобщаването, трудовите отношения, инвестициите в човешки капитал и общности, както и въпроси, свързани с правата на човека“ (European Commission, 2021). Тук са включени всички онези средства и инструменти, които компаниите прилагат, за да комуникират със своите служители, контрагенти, клиенти и общностите, какви усилия полагат, за да мотивират, вдъхновяват и спечелят лоялността на хората вътре в организацията и извън нея. От гледна точка на корпорациите вътрешнофирмените социални влияния са по отношение на здравето и безопасността, правата на човека, условията на труд, равнопоставеност и справедливост при заплащането на труда, недопускане на дискриминация и др.

Отчитат се и външни социални фактори като хуманно отношение към животните във веригите на доставки, информираност и подкрепа към общностите, на територията на които се извършва промишлената дейност, осигуряване на безопасност на продуктите и др.

„G“ е управленската среда. Включват се всички фактори, които оказват въздействие при вземането на решения в процесите от определянето на политиките и стратегиите до най-ниското ниво на решение за разпределяне на отговорностите и възлагане на задачи между всички членове в състава на организацията. Това измерение играе важна роля при включването на социални и екологични въпроси в процеса на вземане на решения чрез определяне на стандарти, така че дългосрочната възвръщаемост на акционерите да е в центъра на интересите на корпоративния мениджмънт (Matos, 2020) (European Commission, 2021). Някои от основните показатели тук са целите на компанията, защита правата на акционерите, състав и функциониране на борда, политики за компенсация и избягване на корупционни практики и конфликт на интереси, одит, мониторинговите и отчетни дейности, прозрачност и др. Управлението е съществен компонент на ESG. То помага за установяване на приоритети за отчитане и измерва резултатите и ефектите от прилаганите корпоративни стратегии. Това води до дългосрочна добавена стойност за заинтересованите страни.

Управлението е един от най-лесните фактори за оценка, тъй като има по-ясно изразени количествени и качествени измерители, като брой отдели в структурата, видове вътрешно структурни звена и подчинеността им, състав и структура на управленските органи, наличието и оповестяването на стратегически планови документи, отчети и др.

В Таблица 1 са обобщени основни виждания за по-широко прилаганите елементи на трите основни направления за интегриране на ESG за устойчиво развитие на бизнеса.

От гледна точка на регулаторите и инвеститорите това са основните нефинансови критерии за оценка въздействието на ESG политиките върху конкретна дейност, индустрия и ефекта върху обществото.

Таблица 1
Характеристики на ESG

Екологично въздействие	Социално въздействие	Управленско въздействие
Потребление на енергия	Човешки права	Качество на управление
Замърсяване	Детски и принудителен труд	Независимост/ структура и размер на борда
Рискове от изменение на климата	Ангажираност и отношение към Общността	Конфликт на интереси
Производство на отпадъци и рециклиране	Здраве и безопасност	Възнаграждение на ръководителите
Опазване на природните ресурси	Отношения със заинтересованите страни	Прозрачност и оповестяване
Хуманно отношение към животните	Взаимоотношения със служителите	Права на акционерите
Биоразнообразие	Синдикални отношения	Бизнес отчетност
Въглеродни емисии	Връзки с клиенти	Мерки против поглъщане
Регулаторни/правни рискове	Проблеми с разнообразието	Подкупи и корупция
Управление на веригата за доставки	Управление на човешкия капитал	Компенсационни схеми
Управление на водите	Трудови стандарти	Структура на собствеността
Метеорологични събития	Отговорен маркетинг /R&D	Права на акционерите и процедури за гласуване

Източник: Обобщение на автора на база на публикации на Michael Viehs, Michelle Zhou, и S&PGlobal 2020.

Наблюдават се различия в предпочитанията на бизнеса по отношение на трите групи политики. Според изследване на BlackRock през 2020 г. по въпросите за устойчиво развитие 88% от глобалните компании, участвали в проучването, дават приоритет на „Е“ стратегиите с фокус към борбата с климатичните промени. 52% от респондентите поставят приоритет върху решаването на „S“ проблемите, като се очаква, в следващите години тези стойности да се повишат. Едва 60% от компаниите се фокусират върху „G“ компонента в своите устойчиви инвестиционни дейности, „стойност, която

вероятно ще спадне през следващите 3 – 5 години до 52%“ (BlackRock, 2020).

Можем да обобщим, че *ESG е концептуална рамка за устойчив бизнес, която осигурява многопластова информация за състоянието, развитието и перспективите на даден бизнес съгласно установени критерии и стандарти в трите направления (екологични, социални и управленски аспекти). Концепцията дава възможност за бърза оценка на инвеститорите за това, къде в скалата на ESG критериите стои даден потенциален контрагент.*

Подходът ESG е ориентиран към това да стимулира склонността на инвеститорите „да преосмислят инвестиционните си решения спрямо субективните им лични ценности, но също така стимулира фирмите, доброволно да намалят нежеланото си отрицателно въздействие върху обществото“ (Vanwalleghem, 2017). За укрепване процесите на интегриране на ESG концепцията е от съществено значение, регулаторите и законодателите да приведат ESG анализа в съответствие с традиционните отговорности на организациите, така че той да се превърне в съпътстващ, а не откъснат отчетен процес (Atkins, Betsy, Bąja Corp, and A L L Rights, 2020).

Нарастващата обществена осведоменост и корпоративното признание доведоха до увеличаване броя на фирми, които използват стратегии за устойчивост и разкриват своята ESG информация в световен мащаб. Доклад от Global Reporting Initiative през 2018 г. показва, че 12 964 компании по света са издали 50 197 доклада за устойчивост на доброволен принцип (Global Reporting Initiative (GRI), 2018). Причините за тази самоинициативност на бизнеса могат да се търсят в различни направления от ценностната система на лидерите „визионери“ (Javidan, 2006) или стратегиите за развитие на фирмите, през подражание на конкурентни фирми или контрагенти, до наложени изисквания от компанията майка (при международни и свързани компании). Независимо от причините обаче липсата на регламенти, контрол и налагане на санкции по отношение на нефинансовото отчитане е предпоставка за забавяне на интегративните процеси и цялостното трансформиране на корпоративните ценности и отговорно отношение към природата, обществото и всички заинтересовани страни. С други думи, разчитайки единствено на добрата воля на компаниите, обществото рискува да проточи във времето ефекта от инкорпорирането на устойчивите стратегии и да подложи на значителен риск постигането на утвърдените цели за устойчиво развитие.

Бизнесите демонстрират нарастващо внимание към точността на ESG информацията, прозрачност и надеждност, гарантирани публично чрез специфични средства за комуникация, предназначени за подкрепа на тези инвеститори, които са готови да платят морална такса за включването на ESG критерии в техните решения за портфолио (Belghitar, 2017).

2. Приложение на ESG концепцията в управлението на българския бизнес

В глобален мащаб съществуват различни международни структури, вкл. и в рамките на ООН, които проследяват процесите по интеграция на ЦУР, устойчивите инвестиции и ESG стратегиите. Освен BlackRock можем да добавим още и Ernst & Young (EY), KKS Advisors, KPMG, PWC, Allianz Global Corporate & Specialty (AGCS), GreenCo Sustainability Consultants, CFA и много други.

На ниво ЕС регламентите на Зелена Европа и амбициозната стратегия за превръщането на Европа в първия климатично неутрален континент до 2050 г. фокусират и конкретизират значението на ESG стратегиите и корпоративните устойчиви инвестиции. Специфичните технологични, логистични и производствени процеси в отделните индустрии и държави, в които оперират бизнесите, затрудняват процесите по унифициране и стандартизиране на общи критерии за отчитане на ESG факторите. Това се потвърждава и от множеството международни и национални организации (вкл. публични организации, НПО, финансови, одиторски, консултантски и изследователски агенции), които правят свои субективни класации, оценки или награди за интегрирането на устойчиви концепции в бизнеса.

В България през 2017 г. са въведени промени в Закона за счетоводството, които регламентират нефинансовото отчитане на предприятията (Закон за счетоводството, 2021). Тези разпоредби обхващат само големите фирми, които работят с персонал от повече от 500 служители. През 2018 г. на този критерий отговарят 303 фирми (ICAP България, 2020).

Инициативата за корпоративна прозрачност в България (CSR AdviceBox)¹ провежда изследване на изпълнение на задълженията за оповестяване на нефинансова информация и такава, свързана с многообразието от страна на някои видове предприятия. Изследване от 2021 г. (Стефанова, 2021) по отношение на нефинансовата отчетност на компаниите в България, проведено измежду ТОП 300 български работодатели, показва позитивна нагласа във връзка със задължението за отчитане на социалната, екологичната и управленската отговорност. Осем от всеки десет дружества заявяват, че вече са публикували свой нефинансов отчет, а 8% планират да оповестят такъв до края на 2022 г. Повече от 50 % от анкетираните фирми изготвят подобни отчети от повече от 5 години, за други 22% това е първият такъв.

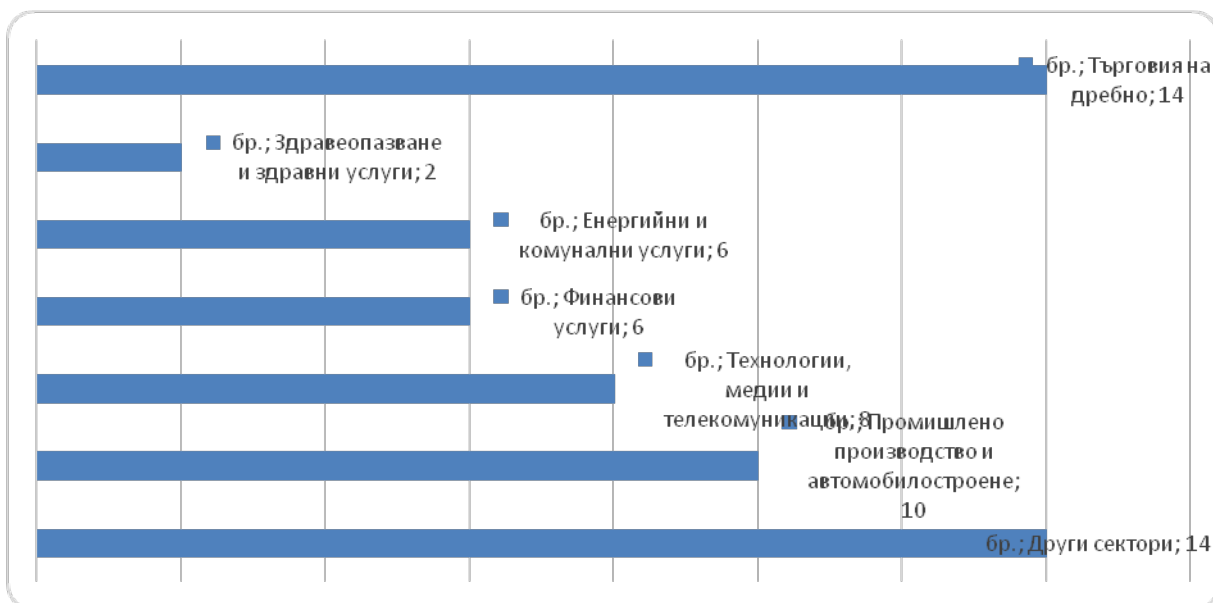
¹ CSR AdviceBox е мултимедийна информационна, аналитична и образователна програма на фондация „Каузи“, която създава систематизирана информация в областта на корпоративната устойчивост и отговорност и нейното приложение в България. Някои от продуктите ѝ включват аналитични изследвания, онлайн поредици, учебни помагала и обучения. Насочена е към мениджъри на отдели по КСО, връзки с обществеността, маркетинг, бранд мениджъри, мениджъри човешки ресурси и финанси, с познания и практически опит в създаване и управление на ESG процеси и дейности.

Доколкото ESG концепцията се обвързва с имиджа на компаниите, тя е част от маркетинга на големите фирми, предимно листвани на фондовата борса. Не е ясно обаче какви механизми следва да се въведат за по-малките компании, които не разчитат толкова много на бранда или на външно финансиране, а имат друг тип стратегии. Интегрирането на отговорно поведение при тях е свързано с друг тип регулации, които също трябва да бъдат обмислени добре и съобразени с местните специфики. Важно е и каква ще бъде политиката на страната в областта на ESG. Редица европейски страни вече предприемат мерки за стимулиране на отговорното поведение на компаниите и за коректно отчитане на постиженията, вкл. необходимата информация за това и източниците за нея.

Най-често прилаганите инструменти за нефинансово оповестяване в ЕС и България са Международните стандарти на Глобалния договор на ООН, Международните стандарти на Глобална инициатива за отчетност и ISO 26000 Ръководство за социална отговорност. Глобалната инициатива за отчетност (GRI Standards) е най-популярната международна рамка, която се прилага от повече от половината компании в Европа. Въпреки това резултатите в България сочат различна тенденция. Тук най-разпространен продължава да бъде форматът комюнике на Глобалния договор на ООН (Стефанова, 2021).

С оглед стимулиране на компаниите да интегрират стратегиите за устойчиво развитие и популяризиране на нефинансовата ESG отчетност, се прилагат редица инструменти и инициативи. PwC България, например, учредява през 2022 г. Национален конкурс „ESG Awards“. Наградите се присъждат на организации, които прилагат ефективна ESG стратегия, предлагат иновативни продукти и услуги с положително въздействие върху околната среда и провеждат успешни информационни и промоционални кампании в областта на устойчивото развитие. Експерти от PwC представиха обобщени резултати за участниците в конкурса. Повече от 70 български компании са заявили участие. Техният профил е показан на Фигура 1.(Вж. Фигура 1).

60% от ESG стратегиите (на участващите компании) са в процес на реализация. От общо 31 кандидатури в категория „Стратегии“ 10 компании отчитат вече осъществени екологични, социални и управленски стратегии, 18 са в процес на реализация, а за 3 реализацията тепърва предстои. Всички представени стратегии включват конкретни дейности в сферата на опазване на околната среда и смекчаване измененията на климата, социалните дейности и действия за подобряване на управлението. 20 от кандидатите са подразделения на международни корпорации, но ясно демонстрират адаптиране на груповите си ESG стратегии към местните специфики и нужди, за да засилят въздействието и ефекта си в България.

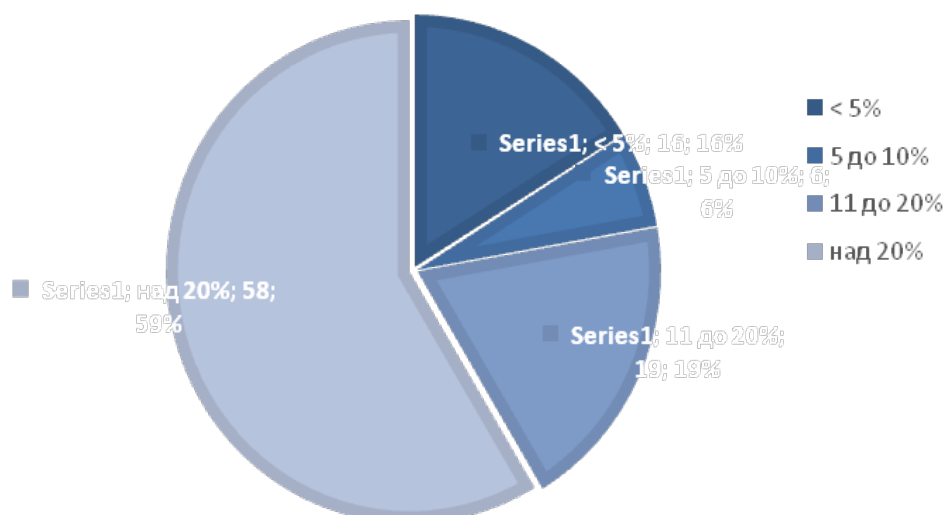

Адаптирано по данни на PwC (PwC, 2022)

Фигура 1. Разпределение на участниците в ESG Awards по отраслови групи, бр. компании

Дългосрочните цели и значителните инвестиции вървят ръка за ръка. Над 80% от представените стратегии съдържат дългосрочни ESG цели за устойчиво развитие на компаниите. Всички реализирани стратегии или в процес на реализация са подкрепени от значителни инвестиции.

Дял на използваната възобновяема енергия от общото потребление на енергия в компаниите

Адаптирано по данни на PwC (PwC, 2022)

Фигура 2. Приложимост на възобновяеми източници на енергия в дейността на компаниите

По-голяма част от компаниите са обявили, че използват възобновяема енергия, като преобладават компаниите, при които делът на тези източници на енергия надхвърля 20 % от цялата консумация.

Социалните аспекти на ESG стратегиите в компаниите са диференцирани в 2 основни направления:

- вътрешни – отнасят се до конкретни действия, инициативи и регламенти, свързани със служителите и работниците вътре в самата организация;

- външни – излизат извън рамките на компаниите, това са действия, инициативи и отношение на компанията към обществото като цяло и начинът, по който компаниите могат да подобряват външната среда.

Таблица 2

Основни приоритети при конкретизиране на социалния аспект от ESG стратегиите на компаниите

Направления на вътрешно социалните ESG политики	Направления на външните социални ESG политики
Равно заплащане на мъже и жени (при 90 % от организациите)	Благотворителност (при 90% от организациите)
Социално отговорно поведение (87%)	Подкрепа за инициативи на местни общности (84%)
Безопасни условия на труд (84%)	Политика за подбор и оценка на доставчиците (61%)
Обучение на служителите (81%)	Социално отговорен маркетинг (40%)
Удовлетвореност на служителите (77%)	Постоянен диалог със заинтересованите страни (35%)

Адаптирано по данни на PwC, (PwC, 2022)

Изследване на компании на американския пазар (Greenberg, 2021) показва, че половината от инвеститорите в извадката биха приели до 10% загуба за петгодишен период за компания, която се привежда изключително в съответствие със стандартите ESG. Но в същото време 74% приемат цената за водещ фактор в техните инвестиции. Това означава, че дилемата между възвръщаемост и отговорно поведение не стои на дневен ред за болшинството от инвеститорите.

Какво е съотношението на българския пазар е въпрос, който все още не е изследван.

Инициативата на компании като PwC и CSR AdviceBox доказват, че в България има почва за прилагането на ESG стратегиите. Макар и малко, съществуват компании, които припознават концепцията за устойчивото развитие като свой приоритет и условие за създаване на конкурентни предимства. Какви са техните конкретни мотиви, дали са притиснати от национални и международни регламенти, дали това са нови изисквания на бизнеса по веригата на доставки, дали клиентите и потребителите имат по-

високи екологични и социални изисквания, дали това са изисквания на инвеститорите или доброволно осъзнати ценности?

От гледна точка на планирането е необходимо също да се разгледат въпроси, като:

- Разработване на екологични, социални и управленски програми на корпоративно ниво и интегрирането им в обща ESG концепция;
- Изграждане на екип за формулиране на ESG политика във фирмите;
- Разработване на базови принципи (от типа Tripple Bottom Line) съобразно спецификата на всяка компания, доколкото различните видове бизнеси имат различен принос към трите стълба на концепцията. Например принципите и индикаторите в областта на изкопаемите горива биха били различни за една нефтопреработвателна компания в сравнение с тези на една болница.

Тези въпроси остават отворени за бъдещи изследвания и научни разработки.

Заклучение

Устойчивото развитие на обществото, бизнесите и нациите е все по-осъзната необходимост в условията на нарастваща несигурност поради световната пандемия, заплахите за мира на планетата, икономическата и енергийна кризи. Предприетите доброволни или институционализирани мерки са в правилната посока, но са необходими системни и постоянни действия на всички заинтересовани страни за осигуряване по-добро бъдеще на следващите поколения.

Настоящата разработка откроява един основен проблем за интегрирането и прилагането на ESG стратегиите в компаниите. Това е липсата на единни критерии за отчитането на тяхното въздействие. То води до определена несигурност и неяснота по отношение на начините и възможностите за адаптиране на всеки от E – S – G елементите. Липсата на единни критерии води до неравномерност и приоритизиране на отделни фактори за сметка на други. Това може да резултира в дисбаланс и би забавило амбициозните планове за постигане на глобалните цели за устойчиво развитие. Друга особеност е спецификата на отделните бизнеси – размерът на компаниите, видът на дейност, отрасъл/индустрия, видът и количеството на използваните ресурси, степента на развитие, финансовият и оперативен ресурс. Част от тази информация има качествени характеристики, а не количествени измерители, което я прави по-трудна за интерпретиране, както и трудно разбираема за различните групи заинтересовани страни.

Беше посочено, че в България единствено големите корпорации с персонал над 500 души са длъжни да изготвят нефинансови отчети. Към края на 2022 г. тече европейски дебат по приемането на нова Директива на ЕС за нефинансово отчитане. Очаква се, тя да влезе в сила през 2023 г. и ще задължи всички компании в Общността, които имат над 250 служители, да изготвят годишни нефинансови отчети по отношение на прилаганите екологични, социални и управленски стратегии. Въвежданото на подобни регулации ще насърчи бизнеса (в конкретния случай на по-малките бизнес организации) да се адаптира по-бързо към новите реалности, да трансформира работните си процеси, ще стимулира развитието на иновациите. Доброволните инициативи и действия на компаниите вече ще са задължително условие за постигане на висока конкурентоспособност, икономически и социален ръст, привличане на нови инвестиционни потоци и устойчив растеж.

Ползите от прилагането на ESG концепцията в управленските стратегии на компаниите са отчетливи, но главното предизвикателство пред компаниите, инвеститорите, одиторите, държавите и общностите „**как да се измери устойчивостта**“, остава на дневен ред.

Използвани източници

- Atkins, Betsy, Baja Corp, and A L L Rights. (2020). ESG History & Status. 1–27.
- Belghitar, Y. C. (2017). Does it pay to be ethical? Evidence from the FTSE4Good. *Journal of Banking and Finance*, Vol. 47, pp. 54-62.
- BlackRock. (2020). “Sustainability Goes Mainstream A Tectonic Shift Accelerates.” *Global Sustainable Investing Survey*.
- Development, W. C. (1987). *Our common future*. Oxford: Oxford University Press.
- Elkington, J. (1997). *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Capstone/John Wiley.
- European Commission. (2021). Overview of Sustainable Finance. Изтеглено на 11 11 2022 г. от https://finance.ec.europa.eu/sustainable-finance/overview-sustainable-finance_en
- Global Reporting Initiative (GRI). (2018). *Sustainability Reporting Guidelines*. Amsterdam: Global Reporting Initiative:.
- Greenberg, K. (20 July 2021 r.). *investopedia.com*. Извлечено от *Pollution and Working Conditions Top ESG Investor Concerns*: <https://www.investopedia.com/pollution-and-working-conditions-top-esg-investor-concerns-5193407>

- ICAP България. (2020). Водещи работодатели в България. https://dir.icap.gr/mailimages/e-books/_PDF%20FLIP/LEinE2019/index.html: ICAP България ЕАД.
- Javidan, M. D. (2006). In the Eye of the Beholder: Cross Cultural Lessons in Leadership from Project GLOBE,. Academy of Management Perspectives, vol. 20, no. 1.
- Matos, P. (2020). ESG and Responsible Institutional Investing Around the World: A Critical Review. . SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3668998>.
- PwC. (18 октомври 2022 г.). Net Zero Economy 2022. (КАПИТАЛ, Изпълнител) София.
- Robert G. Eccles, I. I. (2012). The Impact of Corporate Sustainability on Organizational Processes and Performance. Cambridge: NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, <https://www.nber.org/papers/w17950>.
- Schoenmaker, D. (2017). Investing for the Common Good: A Sustainable Finance Framework. Bruegel Essay and Lecture Series. http://bruegel.org/wp-content/uploads/2017/07/From-traditional-to-sustainable-finance_ONLINE.pdf%0Ahttp://bruegel.org/wp-content/upl.
- UN. (2015). Paris Agreement. <https://sdgs.un.org/frameworks/parisagreement>.
- Vanwalleghem, D. (2017). “The real effects of sustainable and responsible investing?”. Economics.
- WWF. (2022). The Living Planet Report.
- Богданова, М. (2013). Програми за териториално и селищно развитие. Свищов: АИ Ценов.
- Василева, Е. (2019). Бизнес среда и устойчиво развитие на регионите. София: ИК - УНСС.
- Закон за счетоводството. (2021). чл. 48 до чл. 52: посл. изм. ДВ бр. 19 от 5 март 2021 г.
- Стефанова, М. П. (2021). Инициатива за корпоративна прозрачност. Аналитичен доклад България 2021. София.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ - СВИЦОВ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ

ГОДИШЕН

АЛМАНАХ

НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

Том XV, 2022

Книга 18

Том XV, 2022 г.
Книга 18

Академично издателство
„ЦЕНОВ“ - Свищов

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
НА ДОКТОРАНТИ

Том XV – 2022, книга 18

Студии и статии

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Доц. д-р Красимира Славева – главен редактор
Проф. д-р Марина Николова – зам. главен редактор
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Петранка Мидова
Доц. д-р Николай Нинов
Доц. д-р Людмил Несторов

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилев редактор
Ст. преп. Иванка Борисова – превод и редакция
на английски език
Милена Александрова – технически секретар

Съдържание

Студии

Анна Димитрова Димитрова
ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ – ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ И
ДЕТЕРМИНАНТИ НА ПРИВЛЕКАТЕЛНОСТТА: ЛИТЕРАТУРЕН ОБЗОР5

Велизар Руменов Йорданов
ПРОУЧВАНЕ ПРОЕКТИРАНЕТО НА ДИСТРИБУЦИОННИ
КАНАЛИ ЗА ХРАНИТЕЛНИ СТОКИ:
КОНЦЕПТУАЛНО-МЕТОДОЛОГИЧНИ И ЕМПИРИЧНИ АСПЕКТИ26

Галя Колева Монева
МЕНЮ ИНЖЕНЕРИНГ – ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ НА РЕВЕНЮ
МЕНИДЖМЪНТ В РЕСТОРАНТЪОРСКИЯ БИЗНЕС52

Грета Иванова Иванова
ИНТЕГРИТЕТЪТ В ОРГАНИТЕ НА ИЗПЪЛНИТЕЛНАТА ВЛАСТ
В БЪЛГАРИЯ75

Диман Христов Каранфилов
РИСКОВЕ ЗА ДЪРЖАВНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ ПРИЛАГАНЕ
НА НУЛЕВА СТАВКА ПРИ ВОД МЕЖДУ БЪЛГАРСКИ
И РУМЪНСКИ ДРУЖЕСТВА93

Изабела Филипова Йонкова
РЕЛАЦИЯ „ЕТИЧНА ИНФРАСТРУКТУРА – ДОБРО УПРАВЛЕНИЕ“
В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР115

Статии

Александра Георгиева Ангелова
ЕВРОПЕЙСКИ ПЛАНОВЕ И ПРОГРАМИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
И ПРИОБЩАВАЩ РАСТЕЖ В РАЗВИВАЩИТЕ СЕ ИКОНОМИКИ139

Александър Тихомиров Личев
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ОТ ВЪЗРАЖДАНЕТО ДО СРЕДАТА НА 20 ВЕК –
ПРАКТИЧЕСКАТА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ НА ЗАРАЖДАЩАТА СЕ
БЪЛГАРСКА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКА КУЛТУРА153

Алексей Асенов Гудев
ПРОБЛЕМИ ПРИ ОБЛАГАНЕТО С ДДС НА ТУРИСТИЧЕСКИ
ДРУЖЕСТВА В ХИПОТЕЗА НА ФАЛИТ167

Анатоли Филипов Велковски
МИТНИЧЕСКИЯТ СЪЮЗ И ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ177

Богомил Методиев Богомилов ЛИДЕРСТВО И ОРГАНИЗАЦИОННО РАЗВИТИЕ.....	191
Ваня Владимирова Галчева НАСОКИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ФИНАНСОВИЯ МЕНИДЖМЪНТ НА ТЪРГОВСКИТЕ АВТОМОБИЛНИ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА В БЪЛГАРИЯ	201
Васил Пламенов Василев СПЕЦИФИЧНИ ОСОБЕНОСТИ, СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ ВРАЗВИТИЕТО НА ПАЗАРА НА ТРАНСПОРТНИ УСЛУГИ В БЪЛГАРИЯ	214
Гален Петров Русинов РОЛЯТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ РАМКИ НА ЕС ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ЕМИСИИТЕ ОТ ПАРНИКОВИ ГАЗОВЕ	226
Горян Благовестов Милев ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ: ПРЕДПОСТАВКИ, ЗАКОНОМЕРНОСТИ, КОНЦЕПЦИИ	235
Елена Росенова Костадинова ДЕМОГРАФСКА ОЦЕНКА НА ПРИДУНАВСКИТЕ ОБЩИНИ КАТО ФАКТОР ЗА ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ	247
Живка Антонова Петрова ВЛИЯНИЕ НА ПАРАЛЕЛНИЯ ИЗНОС НА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ ВЪРХУ ПАЗАРА НА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ В БЪЛГАРИЯ.....	263
Иванка Стефанова Янкова СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ – ПОЛИТИКИ, МЕТОДОЛОГИЯ, ИНДИКАТОРИ.....	278
Ивелин Симеонов Кичуков БОРСОВ АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДРУЖЕСТВА НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР	294
Ивелина Йорданова Станева ESG СТРАТЕГИИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В БЪЛГАРСКИТЕ БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИ.....	307
Йордан Николаев Колев ИНТЕГРИРАН БАЗИРАН НА МЯСТОТО ПОДХОД – ОСНОВНИ СПЕЦИФИКИ И ПРИЛОЖЕНИЕ	322
Мирчо Радостинов Стоянов АНАТОМИЯ НА ФИНАНСОВИТЕ КРИЗИ: ОТ ГОЛЯМАТА ДЕПРЕСИЯ НАСАМ	335

Наталия Стоянчева Стоянова СТРАТЕГИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕДРЕАЛИЗИРАНЕ ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В БИЗНЕС СЕКТОРА.....	345
Невена Руменова Ляскова-Великова РОЛЯ НА ИНОВАЦИИТЕ В ТУРИЗМА	359
Николай Василев Тодоров ЯПОНСКИ НОРМАТИВНИ РЕШЕНИЯ ЗА НАЛАГАНЕ МОДЕЛА НА КРЪГОВА ИКОНОМИКА	370
Петя Йорданова Тодорова ВЛИЯНИЕ НА КОНСТАТИРАНИ ОТ ПРИХОДНАТА АДМИНИСТРАЦИЯ НЕРЕАЛНИ ДОСТАВКИ ВЪРХУ ОБЛАГАНЕТО ПО РЕДА НА ЗКПО НА КРЕДИТНИТЕ ИНСТИТУЦИИ	384
Пламена Йорданова Колева СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА НА ВХОДЯЩИЯ ТУРИЗЪМ В БЪЛГАРИЯ	396
Радка Иванова Василева ЛИКВИДАЦИОННИТЕ РАЗНОСКИ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ.....	411
Радослав Радославов Хитов ФРАГМЕНТАРЕН АНАЛИЗ НА ПАЗАРА НА ПЕТРОЛ В СВЕТОВЕН МАЩАБ	427
Силвия Петрова Петранова ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕКТОР АКВАКУЛТУРИ – ЕДИН ОТ СЪЛЪБОВЕТЕ НА СТРАТЕГИЯТА ЗА „СИН РАСТЕЖ“	437
Снежана Веселинова Найденова ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯТ МОДЕЛ НА ОБУЧЕНИЕ КАТО ИНОВАТИВНА ПРАКТИКА В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА – ПРОБЛЕМНИ ОБЛАСТИ, РЕЗУЛТАТИ И ЕФЕКТИ	452
Стелиян Богданов Стефанов ДАНЪЧНО-ОСИГУРИТЕЛНИ МОДЕЛИ В ЕС.....	469
Стефан Ангелов Пешов ПОЛЗИ ОТ ПОДОБРЯВАНЕ НА СЪБИРАЕМОСТТА ОТ ДАНЪЦИТЕ ВЪРХУ СДЕЛКИТЕ С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ В БЪЛГАРИЯ	481
Тодор Димитров Георгиев ФОТОВОЛТАИЧНИТЕ ЦЕНТРАЛИ В ЕНЕРГИЙНИЯ БАЛАНС НА БЪЛГАРИЯ – СЪСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВИ.....	491

Христо Симеонов Василев ПОДХОДИ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ НА СТРАТЕГИИ ЗА ИНТЕГРАЦИЯ НА БИЗНЕСА.....	502
Цветомира Георгиева Велева МАКРОПРУДЕНЦИАЛНИТЕ ПОЛИТИКИ – ИНСТРУМЕНТ ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ НА AD-НОС СИТУАЦИИ И РИСКОВЕ ПРИ БАНКИРАНЕТО	515
Цондю Стойчев Цондев ВЛИЯНИЕ НА ПАНДЕМИЯТА COVID-19 ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ – ГЛОБАЛНИ СВИДЕТЕЛСТВА И НАЦИОНАЛНИ ОСОБЕНОСТИ	529
Шендоан Ремзи Халит РОЛЯТА НА ЛИДЕРСТВОТО В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР.....	541

ГОДИШЕН
АЛМАНАХ
НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ
Студии и статии
Том XV – 2022, книга 18

Даден за печат на 18.12.2023 г., излязъл от печат 20.12.2023 г.
Поръчка № 18868; формат 16/70/100; тираж 60

ISSN 1313-6542

Издателство и печат: Академично издателство „Ценов“
Свищов, ул. „Цанко Церковски“ 11А